

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Історико-соціологічний факультет
Кафедра політичних наук

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 14

Рівне – 2016

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Бортніков В. І.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
2. **Гон М. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
3. **Канцелярук Б. І.** – д.політ.н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
4. **Киридон А. М.** – д.і.н., професор, директор Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво».
5. **Круглашов А. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
6. **Макаренко Є. А.** – д.політ.н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
7. **Монолатій І. С.** – д.політ.н., професор кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
8. **Постоловський Р. М.** – к.і.н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
9. **Тихомирова Є. Б.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
10. **Троян С. С.** – д.і.н., професор кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України.
11. **Шеретюк В. М.** – к.і.н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
12. **Шугасва Л. М.** – д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.
13. **Юськів Б. М.** – д.політ.н., професор кафедри економічної кібернетики Рівненського державного гуманітарного університету.

Друкується за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету.
Протокол № 3 від 31 березня 2016 р.

За редакцією д.політ.н., професора М. М. Гона

Науковий вісник «Панорама політологічних студій»
затверджений ВАК України науковим фаховим виданням з політичних наук
(постанова Президії ВАК України від 14 квітня 2010 р. № 1 – 05/3)
Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №16166-4638 Р

У збірнику опубліковані статті з теорії та методології політичної науки, зовнішньої політики і міжнародних відносин, політичних інститутів та процесів, а також дослідження в царині етнополітології та етнодержавознавства.

Збірник адресований всім, хто цікавиться політичною наукою.

Адреса редакції: кафедра політичних наук,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Пластова, 29, м. Рівне, 33028.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Хома Н. М.	7	Кластерний підхід до організації представницької архітектури: аналіз підходів із позицій політичної урбаністики
Маслов Ю. К.	13	Транценденції влади як технічні дії з формування соціально-політичного порядку у суспільстві
Лаврук Т. П.	19	Об'єктивний та суб'єктивний аспекти дихотомії дефініцій демократії
Сандул В. А.	26	Роль політичної етики у професійній політичній діяльності
Голка В. Є.	32	Революційний краудфандинг і краудсорсинг: аналіз джерел фінансування та нових форматів протестних акцій
Зельманович І. І.	38	Теоретичні основи дослідження конфлікту як суспільно-політичного явища
Твердохліб Ю. М.	45	Інформаційно-психологічна операція як основний інструмент досягнення політичних цілей у гібридній війні

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Кириленко О. М.	50	Цілі тисячоліття ООН як довгострокові стратегії глобального розвитку
Бурдяк В. І.	59	Особливості адаптації Болгарії до умов розвитку в складі Європейського Союзу
Фісанов В. П.	67	Боснія і Герцеговина у русі: від Дейтонських угод до офіційної заявки в Європейський Союз

Сидорук Т. В.	75	Позиції Польщі та держав Балтії щодо російсько-українського конфлікту
Черник П. П.	83	Перспективи російсько-української «гібридної війни» та її наслідки для України в глобальному контексті
Кундеус О. М.	90	Проблеми і перспективи європейської інтеграції України
Valiukh L. I.	96	Exansionism in the ideologies of British political parties (1870–1880s)
Бурдяк О. В.	104	Особливості внутрішньої та зовнішньої політики Іспанії в кінці ХХ – на початку ХХІ століття

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Федорчак Т. П.	112	Глобалізація та антиглобалізм в умовах хвиль всесвітньої демократизації
Ротар Н. Ю.	121	Використання образів минулого у формуванні громадянської ідентичності друкованими ЗМІ України
Савойська С. В.	132	Дискусія навколо мовно-політичних проблем та мовної політики у сучасній Україні
Малиновський В. Я.	139	Закон «Про місцеві вибори» та його вплив на формування місцевих рад: на прикладі Волинської області
Бортніков В. І.	145	Політика російського самодержавства на Волині за царювання імператора Олександра І
Ростецька С. І.	152	Поняття та структура регіональної ідентичності в сучасному політичному процесі

Остап'як В. І.	159	Структура та тенденційність реалізації партнерських стратегій України
Ярош Я. Б.	165	Специфіка співпраці політичних партій і громадських організацій у політичних процесах України
Бабіна В. О.	171	Впровадження в Україні демократичних принципів політичного рекламування як потреба часу
Васильчук С. О., Чернова Л. П.	176	Мистецтво і субкультурний молодіжний радикалізм
Скриль С. А.	184	Реформування політичних інститутів у державах Центральної та Східної Європи в контексті євроінтеграційного процесу
Бутирська І. В.	188	Соціальна політика як частина європейського інтеграційного процесу
Андрощук І. М.	197	Еволюційні умови та особливості формування партій та партійної системи в Чехії
Кольцов В. М.	203	Специфіка становлення і функціонування багатопартійності на пострадянському просторі
Шипунов Г. В.	211	Партії «нової політики» як феномен постіндустріального суспільства: ідейно-інституційні особливості
Чубасєвський В. І.	219	Правові підстави участі громадян України на президентських виборах (1991–2014 рр.)
Насадюк Ю. С.	228	Трансформація політичних та громадянських цінностей українського суспільства після Революції Гідності
Манайло-Приходько Р. Ю.	236	Вплив парламентських виборів 2014 року на конфігурацію партійної системи України

Ярошук Л. В.	243	Місцеві вибори у Волинській області 2015 року: вплив політичних партій на виборчий процес
Михальчук С. О.	251	Електронні вибори в Україні: реалії і перспективи

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ ТА ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВО

Харечко І. З.	259	Етніцизм у сучасному українському суспільстві
Гришук О. А.	267	Діяльність російських етнічних акторів в Україні
Лендел Р. А.	273	Перспективи удосконалення етнополітичних відносин в Україні: досвід країн Центральної та Південно-Східної Європи

РЕЦЕНЗІЇ

Гон М. М.	280	Волевиявлення громадян: регіональний фокус на тлі національного
Відомості про авторів	282	
Вимоги до оформлення статей	285	

ЕВОЛЮЦІЙНІ УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПАРТІЙ ТА ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ В ЧЕХІЇ

У статті проаналізовано формування партій та партійної системи Чехословаччини, а згодом Чехії у період з 1990 р. до останніх виборів 2013 р. та визначено основні партії Чехії впродовж 1992–2015 рр.

Ключові слова: партійна система, політичні партії, ультраліві, ультраправі, парламентські вибори.

Андрошук И. М. Эволюционные условия и особенности формирования партий и партийной системы в Чехии.

В статье проанализировано формирование партий и партийной системы Чехословакии, а затем Чехии в период с 1990 г. до последних выборов 2013 г. и определены основные партии Чехии в период 1992–2015 гг.

Ключевые слова: партийная система, политические партии, ультралевые, ультраправые, парламентские выборы.

Androshchuk I. M. Evolutionary conditions and characteristics of the formation of political parties and party system in the Czech Republic.

The article deals with the analysis of the features of political parties in the Czech Republic in 1990–2015. The separation of far-right parties in the Czech Republic is quite specific-conditioned, because they, unlike similar parties in other countries of Central and Eastern Europe, began to emerge and become quite popular and even relevant immediately after the collapse of communism in 1989 and the disintegration of Czechoslovakia in 1992–1993. And only after a relatively short period of time the far-right parties in the Czech Republic began to marginalize, completely losing the right side of the ideological spectrum against right and centre-right political parties. The outlined conclusion is confirmed by the experience of development and operation of such far-right parties as «Movement for Autonomous Democracy» – Party for Moravia and Silesia (HSD–SMS) and the «Association for the Republic» – Republican Party of Czechoslovakia (SPR–RSC).

The author reviewed the history and origin of far-right, far-left and central parties in the Czech Republic and noted that modern range of political parties in the Czech Republic started to form immediately after the collapse of the communist regime in 1989, but has historical traditions, based on the experience of the party system and the principles of nationalism and agrarian republicanism during the Czech development in Austrian and Austro-Hungarian empires and in Czechoslovakia in the interwar period.

Since 1990, the party system in Czechoslovakia and later the Czech Republic has changed significantly. After democratic elections in 1990 in a party-political landscape of Czech society took place party union and separation, have appeared new and have renewed so-called «historic» political parties. Mostly these processes had electoral binding, as they often carried out on the eve of parliamentary elections.

Key words: party system, political parties, parliamentary elections.

Ключовою ознакою та детермінантою міжпартійної конкуренції і політичної структуризації партій і партійної системи Чехії, як і більшості країн Центрально-Східної Європи, упродовж 1990–2015 рр. була їхня соціально-економічна та соціо-політична зумовленість, інкорпорована в дихотомії «ліві – праві». Однією із сторін

такої особливості політичної структуризації партій і партійної системи в Чехії, як свідчить історично-політичний досвід, є виділення партій ультраправого ідеологічного спрямування чи партій, які репрезентують сутність чеського правого екстремізму. Виділення лівоцентристських, лівих та ультралівих політичних партій в Чехії стало історично-вторинним, бо після колапсу комуністичного режиму і дезінтеграції Чехословаччини вони виявились найменш популярними у всій історії незалежної Чехії. Примітно й історично важливо, що після Оксамитової революції 1989 р. у Чехословаччині та Чехії в 1990–2015 рр. функціонували спершу KSČS, а незабаром і впродовж майже усієї сучасної історії країни – KSČM. Вони стали «ядром» зацікавленості передусім таких науковців, як P. Fiala, J. Holzer, M. Mares, P. Pseja, A. Grzymala-Busse, V. Handl, S. Hanley, V. Hlousek, L. Kopecek, J. Ishiyama, A. Božóki, L. Linek тощо.

Виокремлення ультраправих партій у Чехії доволі специфічно зумовлене, адже вони, на відміну від аналогічних партій в інших країнах Центрально-Східної Європи, почали формуватися та ставати доволі популярними і навіть релевантними відразу після краху комуністичного режиму в 1989 р. та дезінтеграції Чехословаччини в 1992–1993 рр. І тільки згодом партії, які репрезентують правий екстремізм у Чехії, почали маргіналізуватись, повністю поступившись у правій частині ідеологічного спектру правочентристським та правим полісилам. Натомість в інших країнах Центрально-Східної Європи, а найбільшою мірою в країнах Вишеградської групи (дещо менше це стосується Словаччини), ультраправі партії почали формуватися в ході та за наслідками інтеграції країн регіону до Європейського Союзу, а також під час початку та подолання наслідків фінансово-економічної кризи наприкінці 2000-х – початку 2010-х років.

Про це зазначено в деяких публікаціях, які присвячені проблематиці партій ультраправого/правоекстремістського спрямування в Чехословаччині та Чехії й інших країнах Центрально-Східної Європи, зокрема в розвідках А. Романюка та В. Литвина, Г. Альберта, М. Бастла, М. Мареша та Й. Смоліка, Я. Кілусека і Й. Смоліка, О. Цакла і Р. Воллманна, А. Церкерової тощо.

Розвиток сучасної Чехії значною мірою було детерміновано наслідками виборів 1990 та 1992 рр., а також окреслюючими їх особливостями міжпартійної конкуренції, коли ще формально у межах Чехословаччини все сильнішими ставали відцентрові тенденції її чеської та словацької частин. Як результат, 17 липня 1992 р. національна рада Словаччини прийняла декларацію про незалежність Словацької Республіки. Дещо згодом, а точніше 1 січня 1993 р., Чехія та Словаччина уклали остаточну політичну угоду, яка передбачала мирну дезінтеграцію Чехословаччини. Від цього періоду розвиток партій і партійних систем новосформованих країн став формально і фактично незалежним, однак він значною мірою був детермінований особливостями впливу політичних партій на дезінтеграцію колишньої федерації.

Починаючи з 1990 р., партійна система Чехословаччини, а згодом і Чехії значно змінилася. Після демократичних виборів 1990 р. у партійно-політичному просторі чеського суспільства почали траплятись партійні об'єднання та роз'єднання, виникати нові чи відновлюватись так звані «історичні» політичні партії. Значною мірою ці процеси мали електоральну прив'язку, адже часто здійснювались напередодні парламентських виборів. Саме тому визначення основних/релевантних партій Чехії впродовж 1992–2015 рр. (від останніх виборів у межах Чехословаччини, коли водночас вже проглядалась та фактично реалізовувалась перспектива створення Чехії та Словаччини як незалежних держав) виводимо передусім із електоральних результатів, тобто зважаючи на те, які партії та з якими виборчими здобутками були представлені в чеській національній раді і палаті депутатів (саме так з 1996 р. почали іменувати нижню палату чеського парламенту, натомість вибори в 1990 та 1992 рр. проводили до

однопалатної національної ради). Разом із цим, партії та партійна система сучасної Чехії є значною мірою орієнтованими на чинні соціо-політичні поділи.

Після парламентських виборів 1990 р. ключова зміна партійної системи полягала в тому, що фактично, а згодом й формально почали говорити про виокремлення двох груп партій та партійних систем у Чехословаччині – чеської та словацької. Навіть колись національна/федеральна Комуністична партія Чехословаччини (KSČS) від березня 1990 р. почала розглядатись і трактуватись дихотомічно та дистинктивно – як Комуністична партія Чехії і Моравії (Komunistická strana Čech a Moravy, KSČM) та Словацька комуністична партія (Komunistická strana Slovenska, KSS). Зв'язок між ними фактично було розірвано в 1991 р.[1]. Доповнюючи ситуацію результатами виборів у 1990 р. (на федеральному рівні, а також у Чехії та Словаччині), чітко усвідомлюємо, що визначальним фактором політичного розвитку Чехословаччини в 1992 р., а з 1993 р. Чехії і Словаччини було те, що на виборах у 1992 р. вже фактично не було жодних підстав говорити про уніфікований феномен партійної системи федеративної Чехословаччини. Натомість на теоретичному і практичному рівні йшлося про дистинкцію чеської та словацької партійних систем. Це відрізняло вибори 1990 р. від виборів 1992 р., оскільки перші були своєрідним «вибором або референдумом політичного режиму», коли в чеській частині федеративної держави переміг «Громадянський форум» (OF), в словацькій частині – рух «Громадськість проти насильства» (Verejnost' proti násiliu, VPN) [2]. Другі вибори фактично були можливістю вибору не просто партій і кандидатів у депутати національних парламентів, а форми федеративної системи та перевірки її доцільності [3]. Особливо у контексті виборів до словацької національної ради, адже вони відбувались у постійному дискурсі теми незалежності й суверенітету, свідченням чому був факт перемоги тих політсил, які окреслену тему просували. Натомість переможці виборів до чеської національної ради у своєму сприйнятті майбутньої долі Чехословаччини були неуніфікованими, що додатково посилювало позиції словацьких політичних партій. У цьому проявилась слабкість останніх років функціонування чехословацького федералізму, який існував завдяки тому, що створював можливості та потенціал для політичних лідерів діяти в напрямі вирішення не загальнонаціональних, а регіональних проблем [4].

Це паралельно можемо спостерігати й на підставі звернення щодо результатів федеральних парламентських виборів 1992 р. в Чехословаччині, тобто на рівні виборів до федеральних законодавчих зборів, а також враховуючи структуру останніх. Як відомо, законодавчі збори складались із двох палат: палати народу, яка формувалась на підставі врахування населення Чехословаччини, та палати націй, яка рівномірно була розподілена між чеською і словацькою складовими федеративної держави. При цьому важливі законодавчі акти приймались шістьдесятьма відсотками обранців кожної з палат федеральної легіслатури, тому про результати виборів до законодавчих зборів потрібно було говорити як про результати дистинктивного обрання їхніх двох палат. По-іншому бути не могло, адже рішення федерального парламенту обов'язково мали прийматись, враховуючи національно-партійну специфіку Чехії і Словаччини, тобто перспективи кооперації переможців виборів у різних частинах Чехословаччини. А враховуючи це, особливо в світлі виборів 1992 р., очевидно, що жодна партія не була одночасно репрезентована в чеській і словацькій частині федеральної легіслатури [5].

Однак навіть попри це, а також з огляду на особливості виборчого законодавства, різні партії різних частин Чехословаччини здійснили останню спробу кооперування своїх політичних цілей і зусиль, значною мірою з метою збереження єдності федерації. [6] Так, «Соціал-демократи Чехії» (ČSSD) уклали політичну угоду з «Соціал-демократами Словаччини» (SDSS), Громадянська демократична партія (ODS) Чехії сформувала електоральну коаліцію з консервативними партіями Словаччини та навіть

почала їх фінансувати і підтримувати. Лише кілька дрібних політичних партій позиціонувались як самостійницькі та регіональні [7]. Тим не менше, загалом словацькі політичні партії розуміли, що вони наділені значним потенціалом блокування законодавчих рішень у законодавчих зборах, а тому вони не відмовлялись від ідеї незалежності Словаччини (але деякі виступали за більшу автономію Словаччина, а деякі – за її повне відокремлення). Більше того, ця ідея, а також питання очікуваних економічних реформ було основою виборчої кампанії словацьких політсил. Натомість чеські політичні партії акцентували уваги винятково на проблемах посткомунізму і перспективах розвитку держави. Як наслідок, чехи і словаки мали різне бачення очікуваної системи посткомуністичного уряду та урядування [8]. Ситуацію доповнював і той факт, що третина партій тогочасної словацької частини Чехословаччини «не вписувались» у класичний ліво-правий спектр, адже вони були здебільшого націоналістично-самостійницькими. Натомість у чеській частині Чехословаччини відсоток таких партій прямував до нуля.

Розподіл депутатських мандатів у межах федеральних законодавчих зборів, а також особливості регіонально-центричних партійних і виборчих систем поставили питання федералізму на дуже високий рівень. Як наслідок, а також враховуючи зріз історичного протистояння чехів та словаків, стало зрозуміло, що федеральні вибори 1992 р. були продовженням довговічних етнорегіональних непорозумінь. Ось чому переможці виборів у межах національних республік Чехословаччини майже відразу після волевиявлення почали міжпартійні перемови про майбутню федерації. Ситуацію доповнив той факт, що за наслідками виборів законодавчі збори практично перестали бути ключовим інститутом прийняття політичних рішень у державі. Більше того, повноваження ініціювати та приймати політичні рішення перейшли з федерального рівня (від законодавчих зборів) на національно-регіональний рівень, тобто до чеської і словацької національних рад та виборчо-визначених у них лідерів партій. Особливо примітно те, що останні відмовились від посад у федеральному уряді, а натомість стали прем'єр-міністрами своїх республік. Натомість останній федеральний уряд було сформовано лиш з однією метою – розділити федеративну Чехословаччину. Це було здійснено на підставі укладення двома республіками низки угод, які «полюбовно та справедливо» розподілили активи федерації і впорядкували майбутні відносини нових держав між собою. Фінальним актом стала угода від 1 січня 1993 р., згідно якої Чехословаччина припинила своє існування.

Чеські/чехословацькі партії та партійна система після Оксамитової революції та перших демократичних виборів у 1990 р. і закінчуючи дезінтеграцією Чехословаччини у 1992–1993 рр. пройшли кілька етапів розвитку. Спершу електорату в формі парламентських виборів запропонували обрати, чи погоджуватся він на зміну політичного режиму, а після цього переможці виборів (зокрема, «Громадянський форум» (OF) у Чехії і «Громадськість проти насильства» (VPN) у Словаччині) як антикомуністичні рухи розпались на кілька фракцій, які згодом були інституціоналізовані як партії. Це демонструє, що політичні рухи, які виконали трансцендентні завдання для подальшого поступу Чехії та Словаччини, незабаром стали маргінальними структурами, а тому були змушені еволюціонувати в політичні партії. Пізніше політична еліта (особливо словацька, хоча й без різкого спротиву з боку чеської еліти) почала просувати ідею національного відокремлення – не обов'язково такого, що було партійно детермінованим, але такого, що призвело до провалу конституційних переговорів з приводу майбутнього федеративного устрою Чехословаччини. Це було відображено в тому факті, що міжпартійна конкуренція чеських і словацьких політсил була корисною в дуже обмеженому зрізі, зокрема коли не стосувалась визначення долі національних республік. Внаслідок цього партії, які

виникли на місці опозиційних рухів, а також нові партії і відновлені «історичні» партії були різнодиференційованими з приводу розуміння ними особливостей політичного транзиту, підходів до державного будівництва, економічної трансформації, а також очищення влади (люстрації) від комуністичної номенклатури. Відповідно, диференціація стала ключовим фактором формування двох таборів непримиренних партій, які зрештою й стали «ендогенним каталізатором» колапсу Чехословаччини.

У контексті розвитку Чехії такий хід подій означав, що відлік історії її партій та партійної системи в умовах нового реалію потрібно вести саме від 1992 р., коли поряд з федеральними виборами законодавчих зборів Чехословаччини відбулись вибори чеської (і словацької) національної ради.

У 1996–2010 рр. партійна система Чехії набула паритетного характеру, коли в палаті депутатів майже однаково успішними стали праві і ліві партії. Починаючи з парламентських виборів 1996 р. і закінчуючи виборами в 2013 р., ключовою правою політсилою була Громадянська демократична партія (ODS), а ключовою лівою силою – Чеська соціал-демократична партія (ČSSD). Меншими правими партіями у різний час в 1996–2013 рр. були: «Асоціація для республіки» – Республіканська партія Чехословаччини (SPR–RSC) – в 1996–1998 рр., «Громадянсько-демократичний альянс» (ODA) – в 1996–1998 рр., Союз свободи – Демократичний союз (Unie svobody – Demokratická unie, US–DEU) – в 1996–2006 рр., а також «Традиція, відповідальність, процвітання 09» (Tradice Odpovědnost Prosperita, TOP09) – в 2010–2013 рр. Натомість меншими лівими партіями у цей період були: Комуністична партія Чехії і Моравії (KSČM) – у 1996–2013 рр. – і Партія зелених (Strana zelených, SZ) – в 2006–2010 рр. Що стосується центристських і доволацентристських партій, то вони у 1996–2013 рр. були не дуже популярними, однак репрезентованими в парламенті, зокрема: у 1996–2010 рр. – «Християнсько-демократичний союз» – Чехословацька народна партія (KDU–ČSL), а в 2010–2013 рр. – партія «Зв'язки з громадянськістю» (Věci veřejné, VV). Інші партії у палаті депутатів в 1996–2013 рр. представленими не були, навіть попри те, що вони були доволі електорально успішними в 1990–1996 рр.

Загалом це доводить, що упродовж 1996–2013 рр. характер партійної системи Чехії був збалансовано-біполярним, із почерговим домінуванням лівої ČSSD або ж правої ODS – партій, які найбільше тяжіли чи тяжіють до європейських за своєю природою. Цьому сприяли різносторонні процеси дифузії, колапсів і електоральних програвів чи невдач інших лівих та правих партій у Чехії, а також зміна значною частиною виборців своїх переваг. Змінилась і соціо-політична зумовленість цих партій, адже політичний спектр значною мірою став клас-орієнтованим й економічно-детермінованим. Так, за ČSSD здебільшого голосували так звані «білі» і «сині комірці», а за ODS – менеджери, різні технічні фахівці, люди інтелектуальної праці та самозайняті працівники. Ситуація великою мірою була ускладнена в 1996–1998 рр., коли значні електоральні успіхи були властиві для радикальних лівих та правих партій чеської політичної палітри – Комуністичної партії Чехії і Моравії (KSČM), а також «Асоціації для республіки» – Республіканської партії Чехословаччини (SPR–RSC), які сумарно отримали понад 19 % голосів виборців і 20 % парламентських мандатів. Річ у тім, що ČSSD та ODS, не бажаючи співпрацювати із радикальними партіями, були змушені кооперуватися між собою. Таким чином було сформовано третій правоцентристський уряд В. Клауса (ODS + KDU–ČSL + ODA), що користувався ситуативною підтримкою ČSSD. Подібна ситуація повторилась за результатами дострокових парламентських виборів 1998 р. (доцільність проведення яких була зумовлена угодою між ODS та ČSSD), коли радикальні ліві та праві політичні партії сумарно отримали менше 15 % голосів виборів і 12 % парламентських мандатів. Однак й тоді переможець парламентських виборів ČSSD не зумів сформувати уряд

більшості, а натомість сформував уряд меншості (так званий «кабінет самогубців»), що розраховував на парламентську підтримку ODS й інших правих/правоцентристських (центристських) партій. Відповідно, у 1998–2002 рр. було імплементовано феномен так званої «коаліції чотирьох» (або «опозиційної угоди»): урядової ČSSD і неурядових ODS, KDU–ČSL та US–DEU. [9]

Однак навіть попри результати парламентських виборів 1998 р. і значні ризики функціонування урядового кабінету меншості (його очолював М. Земан) партійна система і модель демократії Чехії впродовж 1998–2002 рр. значною мірою консолідувались, адже: а) значно слабшими або й взагалі непопулярними стали радикальні популістські партії, особливо ультраправі партії (зокрема, «Асоціація для республіки» – Республіканська партія Чехословаччини (SPR–RSC) із її виразною антиромською позицією), і спеціальні популістські партії «одного питання» (зокрема, партія «Пенсіонери за безпечне життя» (Důchodci za životní jistoty, DŽJ) з її доволі специфічним підходом до вирішення проблеми пенсійних виплат і смертної кари); б) було символізовано значення й інституціоналізовано феномен зміни урядів через вибори, адже після Оксамитової революції 1989 р. й «оксамитового розлучення» Чехословаччини 1993 р. вперше до влади (в контексті формування урядів) прийшли не праві/правоцентристські, а ліві/лівоцентристські політичні партії (зокрема ČSSD), а також вперше представниками урядових кабінетів стали «вчорашні» опозиціонери; в) вперше до влади (і не тільки в Чехії, однак й у всій Центрально-Східній Європі) прийшла «справжня» соціал-демократична партія, яка не була реформованим «осколком» колишньої комуністичної партії (що було притаманно для інших країн регіону, а особливо для Болгарії, Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини, Хорватії тощо), а натомість була політичною силою, яка формувалась (ще наприкінці XIX ст.) і розвивалась за власними моделями. Хоч, з іншої сторони, Чехія й досі залишається єдиною країною Центрально-Східної Європи, в якій функціонує практично не реформована комуністична полісила зі своєю сильною організаційною структурою, колишніми (а також новими) партійними функціонерами та членами і майже сталим електоратом – Комуністична партія Чехії і Моравії (KSČM) [10].

З огляду на це, а також зважаючи на результати чергових парламентських виборів 2002, 2006 та 2010 рр., ČSSD та ODS, перманентно залишаючись найсильнішими відповідно лівою та право партіями в Чехії, поміж собою жодних політичних угод більше не укладали і формували кабінети, забезпечуючи їм парламентську підтримку незалежно одна від одної і опираючись на підтримку лише інших центристських, лівих або правих парламентських партій (зокрема KDU–ČSL, US–DEU, SZ, TOP09 та VV).

Загалом еволюція формування та функціонування політичних партій і їхнього парламентського представництва в Чехії від початку процесів колапсу Чехословаччини і до 2015 р. чітко засвідчує, що в цій країні впродовж аналізованого періоду часу релевантними (тобто такими, що досягають чи долають своєрідний мінімальний відсотковий бар'єр репрезентативності, внаслідок чого беруться до визначення типу партійної системи) були тільки декілька партій, які у різний момент конструювали різні типи партійних систем, зокрема систем поміркованого, поляризованого чи напівполяризованого плюралізму у їхній класичній чи модифікованій формі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Politické strany, 1938–2004. – Brno : Doplněk, 2005. – S. 1414–1416.
2. Wightman G. Czechoslovakia, Electoral Studies / Gordon Wightman. – Vol. 9. – No. 4 (1990). – PP. 319–326.

3. Olson D. M. Party and Party System in Regime Transformation: The Inner Transition in Poland and Czechoslovakia / David M. Olson, Ian Fried. – American Political Science Association, Chicago. – 1992.
4. Olson D. M. The New Parliaments of New Democracies: The Experience of the Federal Assembly of the Czech and Slovak Federal Republic / David M. Olson. – Budapest Papers on Democratic Transition. – No. 24. – 1992.
5. Syllova J. The Transition LO Democracy in Czechoslovakia in the Field of Electoral Law / Jindriska Syllova. – Lublin : Maria Curir-Sklodowska Unlversity Press, 1992.
6. Olson D. M. Dissolution of the State: Political Parties and the 1992 Election in Czechoslovakia [Електронний ресурс] / David M. Olson. – Режим доступу : <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0967067X9390004B/part/first-page-pdf>
7. Kitschelt H. The Formation of Party Systems in East Central Europe / Herbert Kitschelt. – Politikis and So. – Vol. 20. – No. 1 (1992). – PP. 7–50.
8. Rose R. Czechs and Slovaks Compared / Richard Rose // Sludies in Public Policy. – No. 198 (1992). – Glasgow : University of Strathclyde, Centre for the Study of Public Policy.
9. Charvát J. Soucasny politicky extremismus a radikalismus / Jan Charvát. – Praha : Portal, 2007. – 184 s.
10. Huntington S. P. The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century / Samuel P. Huntington. – Norman : University of Oklahoma Press, 1992. – PP. 266–267.

УДК 32.01:323.1:329

Кольцов В. М.

СПЕЦИФІКА СТАНОВЛЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ БАГАТОПАРТІЙНОСТІ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Аналізується специфіка становлення багатопартійної системи в країнах колишнього Радянського Союзу, від кінця 80-х років до теперішнього часу. Обґрунтовується величезний вплив колишнього політичного монополізму КПРС на політичні процеси вже незалежних країн. Розглянуто специфіку кожної з пострадянських республік і показано наявність кризових ситуацій у більшості з них.

Ключові слова: політичний монополізм, багатопартійність, політична система, політичний процес, пострадянські країни, громадянське суспільство, президент, партія влади, конфлікт, криза.

Кольцов В. М. Специфика становления и функционирования многопартийности на постсоветском пространстве.

Анализируется специфика становления многопартийной системы в странах бывшего Советского Союза, с конца 80-х годов по настоящее время. Обосновывается огромное влияние прежнего политического монополизма КПРС на политические процессы уже независимых стран. Рассмотрена специфика каждой из постсоветских республик и показано наличие кризисной ситуации в большинстве из них.

Ключевые слова: политический монополизм, многопартийность, политическая система, политический процесс, постсоветские страны, гражданское общество, президент, партия власти, конфликт, кризис.

Наукове видання

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

Науковий вісник РДГУ

Випуск 14

П–16 Панорама політологічних студій : Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2016. – Вип. 14. – 284 с.

УДК 32
ББК 66.0

Підписано до друку 31.03.2016 р.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 23,8. Замовлення №190/1. Наклад 300

Віддруковано засобами різнографічного друку
ПП Самборський І.О.
33028, м. Рівне, вул. Княгині Ольги, 8